

ATATÜRKÇÜLÜKTE, MİLLİLEŞME, LÂİKLEŞME, ÇAĞDAŞLAŞMA (MEDENİYETÇİLİK)*

Ord. Prof. Dr. REŞAT KAYNAR

Atatürkçü düşünce sisteminin değişmez prensipleri, özetle milliyetçilik ve medeniyetçiliğe dayanır. Millî Mücadele ve sonrasında girilen devrimlere, milliyetçilik ve medeniyetçilik ilkeleri, başlıca kaynak olmuştur.

Bu kaynakları dikkate alarak, Atatürkçü düşünce sisteminde üç düşünce akımının önemli yerleri bulunduğunu görmekteyiz. Bu akımlar, millileşme, lâikleşme ve çağdaşlaşma (medeniyetçilik) dir.

Türk milletinin, Kurtuluş Savaşından sonra bağımsız yaşaması ve çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkabilmesi için dayandığı fikir akımları bunlardır.

Ancak bu üç fikir akımını dışlayan, günümüzde ortaya atılan ve savunulan "Türk-İslâm Sentezi" adı ile bir görüş de ileri sürülmüş bulunmaktadır.

Şu var ki, "Türk-İslâm Sentezi"ne benzer düşünceler, çok gerilerde, teokrasi ve klerikalizmin yürürlükte bulunduğu İkinci Meşrutiyet döneminde egemen olmuşlardır. O dönemde yürüyen fikir akımlarıyla Türk-İslâm Sentezi'nin arasında benzerlikler vardır. Bu konuda en yetkili kaynaklardan biri de, Türk düşünürü Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" ve "Türkçülüğün Esasları" adlı iki önemli yapıtıdır.

Gökalp'in, Türk-İslâm Sentezi'ni belirleyen düşünceleri "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" adlı kitabının 9-10. sayfalarında şöyle belirtilmektedir:

"Her birinin nüfuz dairelerini tayin ederek bu üç düşünce akımının üçünü de (Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak) kabul etmeliyiz. Daha doğrusu, bunların bir ihtiyacın, üç muhtelif noktadan görülmüş safhaları olduğunu anlayarak (Muasır bir İslâm Türklüğü) yaratmalıyız".

*Bu bildiri 21-23 Eylül 1987 tarihleri arasında Atatürk Araştırma Merkezi tarafından Ankara'da düzenlenen "Uluslararası Atatürk Sempozyumu"nda sunulmuştur.

Görülüyor ki, "Türk-İslâm Sentezi" adlı hayat görüşü, Gökalp'te "Muasır bir İslâm Türklüğü" kavramıyla açıklanmaktadır. Gökalp bu kavramı dikkate alarak, 24. sayfada şu direktifi de vermektedir:

"Biz Türkler, asrî medeniyetin (çağdaş uygarlığın) akı ve ilmiyle donatılmış olduğumuz halde bir "Türk-İslâm" harsı (Kültürü) ibda etmeye çalışmalıyız".

Rahmetli büyük Türk düşünürü 33. sayfada da aynı görüşü şu biçimde tekrarlar:

"Türklerde milliyet hissi uyanmaya başlayınca Türk kelimesi başka hücumlara maruz oldu. Bir taraftan da, Türkçülük, İslâmcılığa muhalefette suçlandırıldı (itham edildi).

Halbuki, Türkçülerin gayesi muasır bir İslâm Türklüğüdür.

Türkçülerin millet mefkûresi (ideal-ülkü) Türklükse, ümmet mefkûresi de İslâmlıktır. Türkçülük aynı zamanda İslâmlıktır".

Yukarıdaki yazılar tahlil edildiğinde, İslâm içinde Türk'ü eritmeğe girişen (Türk-İslâm Sentezi) kavramıyla, Gökalp'in (Muasır bir İslâm Türklüğü) kavramı arasında benzerlikler olduğu görülür.

Şu var ki, Muasır bir İslâm Türklüğü kavramını savunan Gökalp, o dönemde (Osmanlıcılık) ve (İslâm birliği) fikirlerinin etkisinde idi. Bu durumu "Türkçülüğün Esasları" kitabının 12. sayfasında şöyle anlatır:

"Osmanlılıktan da, İslâm itihatçılığından da, memleket için tehlikeler doğacağına gören genç ruhlar kurtarıcı bir mefkûre arıyorlardı. Turan manzumesi bu mefkûrenin ilk kıvılcımı idi".

Gökalp, "Muasır bir İslâm Türklüğünün" de "Türk-İslâm Kültürü" yaratma düşüncelerinin de tehlikelerini anladığından, ölümünden bir yıl önce Ankara'da yeni Türk Devleti'nin kurulup yürümeğe başladığı sıralarda yayımladığı "Türkçülüğün Esasları" kitabında, Türk-İslâm kaynaşmasına ilişkin bir düşünce yoktur. Tersine lâikliğe yol açan düşüncelere rastlanmaktadır.

Büyük düşünür, bu konu ile ilgili olarak, "Türkçülüğün Esasları"nda ve 75. sayfada şunları yazar:

"Bir zamanlar İttihad-ı İslâm mefkûresi (ülküsü) Müstüman kavimlerin bağımsızlığa kavuşmasını, ülkelerinin sömürge halinden kurtulmasını sağlar sanılıyordu.

Halbuki, amelî tecrübeler gösterdi ki İslâm ittihadı bir taraftan teokrasi ve klerikalizm gibi irticâî (gerici) cereyanları doğurduğundan, öte yandan da, İslâm âleminde milliyet mefkûrelerinin ve millî vicdanların uyanmasına aleyhdar bulunduğundan Müslüman kavimlerin terakkisine (ilerlemesine) engel olduğu gibi bağımsızlığına da engeldir.

Çünkü İslâm âleminde millî vicdanın inkişafına (gelişmesine) engel olmak Müslüman milletlerin bağımsızlığına engel olmak demektir.

Teokrasi ve klerikalizm cereyanları ise cemiyetlerin geride kalmasına hatta git-tikçe gerilemesine en büyük sebeptir.

O halde ne yapmalı?

Her şeyden önce gerek ülkemizde, gerek öteki İslâm ülkelerinde daima millî vicdanı (milliyetçiliği) uyandırmaya ve kuvvetlendirmeye çalışmalı. Çünkü bütün te-rakkilerin kaynağı millî vicdan olduğu gibi, millî istiklâlin masdar (kaynak) ve is-tinatgâhı (dayanağı) yalnız odur."

Büyük Türk düşünürü Gökalp, 1918'lerde meşrutiyet döneminde yayınladığı (Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak) kitabından beş yıl sonra, Ankara'da millî Türk Devleti'nin kuruluşu sıralarında, 1923 yılında yayımladığı "Türkçülüğün Esasları" kitabında (Muasır İslâm Türklüğü) ter-kibini terk etmiştir.

Bu kitapta, günümüzde savunulan (Türk-İslâm Sentezi) görüşünün tersine, Türk kültürünün klerikalizm (şeriatçılık) ve teokrasi (dîn devleti) ile birleşemeyeceğine yani Türk kültürünün İslâm kültürü ile bir sentez olamayacağına yönelik görüşler belirtilmiştir.

Bu görüşler, "Türkçülüğün Esasları"nda ve 170-171. sayfalarda şu su-retle tekrarlanmaktadır:

"Türk harsı (kültürü) sâir mefkûre (milletin mazisinden gelip istikbale doğru iten fikrî bir hamle)lerle beraber siyâsî mefkûrelere de maliktir.

Meselâ, Türkçülük (millîleşme) hiçbir zaman klerikalizm-teokrasi ile, istibdat ile bağdaşmaz. Türkçülük asrî bir cereyan (düşünce akımı)dır ve ancak asrî mahi-yette bulunan cereyanlarla ve mefkûrelerle bağdaşabilir."

Gökalp, asrî cereyanın, batı medeniyetini tam bir surette almayı ge-rektiğini vurgulayarak, kitabının 39-40. sayfalarında şunları belirtir:

"Tanzimatçılar, Osmanlı medeniyetini garp medeniyetiyle telife (bağdaştırma) çalışmışlardır.

Halbuki iki zıt medeniyet yan yana yaşayamazlar, sistemleri birbirine muhalif bulunduğu için ikisi de birbirini bozmaya sebep olur... Bir millet ya şarklı olur ya garplı olur. İki dinli bir fert olamadığı gibi iki medeniyetli bir millet de olamaz.

Tanzimatçılar bu noktayı bilmedikleri için yaptıkları yenileşme hareketinde muvaffak olamadılar. Türkçülere gelince, bunlar, esasen Bizanslı olan şark medeniyetini büsbütün terk ederek garp medeniyetini tam bir surette almak istediklerinden azimlerinde muvaffak olacaklardır.

Türkçüler, tamamıyla Türk ve Müslüman kalmak şartıyla garp medeniyetine tam ve katî surette girmek isteyenlerdir.”

Rahmetli Gökalp, kitabının 56. sayfasında yukarıdaki görüşünü şu suretle kuvvetlendirir:

“Tehlikeler karşısında yalnız bir kurtuluş çaresi vardır ki, o da ilimlerde, sanayide, askerî ve hukukî teşkilâtlarda Avrupalılar kadar ilerlemektir. Yani medeniyette onlara müsavi olmaktır. Bunun için de tek bir çare vardır, Avrupa medeniyetine tam bir surette girmek.... Birkaç ay evvel Türkiye’yi Milletler Cemiyeti’ne itihal için İstanbul’da bir cemiyet teşekkül etmişti. Halbuki Avrupa medeniyetine kesin bir surette girmediğçe, Milletler Cemiyeti’ne girmemizden ne fayda hâsıl olabilecektir?”

Kapitülasyonlarla siyâsî müdahalelere mahkûm edilmek istenilen bir millet, Avrupa’nın haricinde telâkki olunan bir millet demektir.

Japonlar Avrupaî bir millet sayıldıkları hâlde, biz hâlâ Asyaî bir millet addolunmaktayız. Bunun sebebi de Avrupa medeniyetine tam bir surette girmeyişimizden başka ne olabilir?...

Japonlar dinlerini ve milliyetlerini muhafaza etmek şartıyla garp medeniyetine girdiler. Bu sayede her hususta Avrupalılara yetiştiler.”

Yukarıdaki açıklamalara göre Gökalp’in Balkan Savaşı’ndan önce benimsediği Osmanlılık ve İslâm birliği fikirleri, onu “Muasır bir İslâm Türklüğü” mefkûresine yöneltmişti. Fakat, Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra, görüşleri değişmiştir.

Özellikle Millî Mücadele’nin kazanılarak yeni millî Türk Devleti’nin kurulmasından sonra (Muasır bir İslâm Türklüğü) fikrini terk etmiş ve yerine teokrasinin ve şeriatçılığın kaldırılarak Avrupa medeniyetine tam bir surette girmeyi savunmuştur.

“Türkçülüğün Esasları”nın 175. sayfasındaki satırları, onun ulaştığı Atatürkçü görüşleri şöyle belirtir:

“Türkçülük (Milliyetçilik) hiçbir zaman klerikalizm (şeriatçılık)’le, teokrasi ile bağdaşamaz.

İşte bu sebeptendir ki, bugün Türkçülük, Halk Fırkasına müzahirdir. Halk Fırkası egemenliği millete yani Türk halkına verdi. Devletimize Türkiye ve halkımıza (Türk milleti) adlarını kazandırdı.

Halbuki, Anadolu İnkılâbı’na kadar devletimizin, milletimizin hatta lisanımızın adları (Osmanlı) kelimesiydi. (Türk) kelimesi ağza alınmazdı. Hiç kimse (Ben Türküm) demeye cesaret edemezdi.”

Gökalp, 1924 yılında hayata gözlerini yumduğu için Atatürk’ün yaratıp uyguladığı lâikliğe dayanan medeniyetçi Türk milliyetçiliği sistemini göremedi. Bununla birlikte milliyetçilik mefkûresine “Türkçülüğün Esasları” kitabında Türk kültürünün unsurları üzerinde verdiği ışık saygı ile anılmalıdır.

Atatürk, saltanat ve hilâfet kurumlarını kaldırarak, şeriatın ve teokrasi-nin kaynaklarını kuruttu; böylece şeriatçılığa ve din devleti sistemine son verdi. Atatürkçülük, şeriatçılığa ve din devleti fikrine karşı olduğu gibi din düşmanlığına da karşıttır. Atatürk, Gökalp’in “Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak” mefkûrelerine karşı “Millîleşme, Lâikleşme ve Medeniyetçiliği” getirmiştir.

Ziya Gökalp’in Türkleşmek mefkûresinde beliren Pantürkizm (Büyük Türk Birliği) ve (Büyük İslam Birliği) Atatürk’ün millîleşme mefkûresi ile bağdaşmaz. Atatürk milliyetçiliği, sınırları belirlenmiş bir vatan kavramı ile bağlantılıdır. Millî misak esasına dayanan bir anavatan fikri millîleşme-de esastır.

Atatürkçü düşünce sisteminde, ümmetçiliği engellemek için lâikleşme benimsenmiştir. İslâmlaşma yerine Türk milletinde birlik ve beraberlik yaratacak lâikleşme egemendir. Bu düşünce bizi bütünü ile Avrupahlaşmak hedefine ulaştırır.

Atatürkçü düşünce sistemi Türkiye Cumhuriyeti Devletini millî birlik ve beraberlik içinde yaşatmak gücüne sahiptir.

İkinci Meşrutiyet döneminde ise egemen olan Türk-İslâm Sentezi, İmparatorluğu bozgunundan kurtaramamıştı.

Bu çeşit bir sentez Atatürkçü düşünce sistemine göre çağdıdır. Bu sentez, Atatürkçü düşünce sistemindeki millîleşme, lâikleşme ve medeniyetçilik mefkûrelerini zedeler.

Türk kültürünün unsurları Atatrk düşünce sisteminin millileşme, laikleŐme ve medeniyetçilik unsurlarına dayanacaktır.

Bundan sapmalar yapılması halinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bağımsızlığı ve sonsuza kadar sürdürülmesi mefkûresi zedelenir.